

XALQ MUSIQA IJODIYOTIDA MILLIY ESTETIK TAFAKKURNING NAMOYON BO‘LISHI

N.Mavluda¹

1. Farg‘ona davlat universiteti Pedagogika psixologiya va san‘atshunoslik fakulteti Musiqiy ta‘lim va madaniyat kafedrasida dotsenti, f.f.b.f.d. (PhD)

Mas‘ul muallif: Mavluda Najmetdinova, Farg‘ona davlat universiteti Pedagogika psixologiya va san‘atshunoslik fakulteti Musiqiy ta‘lim va madaniyat kafedrasida dotsenti, f.f.b.f.d. (PhD).

e-mail: Imronka@mail.ru

Received: 10 Oktabr 2026
Accepted: 15 Oktabr 2026
Published: 20 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Mavluda, N. XALQ MUSIQA IJODIYOTIDA MILLIY ESTETIK TAFAKKURNING NAMOYON BO‘LISHI / N. Mavluda // Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 12–14.

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalq musiqa ijodiyotida milliy estetik tafakkurning shakllanishi va namoyon bo‘lishining falsafiy-estetik hamda madaniy asoslari tahlil qilinadi. Xalq qo‘shiqlari, laparlar, alla, marosim qo‘shiqlari, maqom va an‘anaviy ijrochilik namunalari xalqning go‘zallik haqidagi tasavvurlari, estetik qarashlari, ma‘naviy qadriyatlari va tarixiy-madaniy tajribasining aks etishi yoritiladi. Shuningdek, xalq musiqa ijodiyotining milliy estetik ong, estetik did, badiiy tafakkur va milliy o‘zlikni anglash jarayonidagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada milliy estetik tafakkurning xalq musiqa merosi orqali avlodlardan avlodga o‘tishi hamda uning yoshlar estetik madaniyatini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: xalq musiqa ijodiyoti, milliy estetik tafakkur, estetik ong, estetik did, milliy musiqa, xalq qo‘shiqlari, maqom, an‘anaviy ijrochilik, milliy madaniyat, estetik qadriyatlar, badiiy tafakkur.

ПРОЯВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ЭСТЕТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В НАРОДНОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ТВОРЧЕСТВЕ

Аннотация. В статье анализируются философско-эстетические и культурные основы формирования и проявления национального эстетического мышления в народном музыкальном творчестве. Раскрывается отражение представлений народа о красоте, эстетических взглядов, духовных ценностей и историко-культурного опыта в народных песнях, ляпарах, колыбельных, обрядовых песнях, макомах и образцах традиционного исполнительства. Также рассматривается значение народного музыкального творчества в развитии национального эстетического сознания, эстетического вкуса, художественного мышления и национального самосознания. Анализируются возможности передачи национального эстетического мышления от поколения к поколению посредством музыкального наследия и его педагогическое значение в формировании эстетической культуры молодежи.

Ключевые слова: народное музыкальное творчество, национальное эстетическое мышление, эстетическое сознание, эстетический вкус, национальная музыка, народные песни, маком, традиционное исполнительство, национальная культура, эстетические ценности, художественное мышление.

MANIFESTATION OF NATIONAL AESTHETIC THINKING IN FOLK MUSICAL CREATIVITY

Abstract. This article analyzes the philosophical-aesthetic and cultural foundations of the formation and manifestation of national aesthetic thinking in folk musical creativity. It examines how people’s perceptions of beauty, aesthetic views, spiritual values, and historical-cultural experience are reflected in folk songs, lyrical songs, lullabies, ritual songs, maqom traditions, and traditional performance practices. The article also explores the significance of folk musical creativity in developing national aesthetic consciousness, aesthetic taste, artistic thinking, and national self-awareness. Particular attention is given to the transmission of national aesthetic thinking from one generation to another through musical heritage and its pedagogical potential in developing the aesthetic culture of young people.

Keywords: folk musical creativity, national aesthetic thinking, aesthetic consciousness, aesthetic taste, national music, folk songs, maqom, traditional performance, national culture, aesthetic values, artistic thinking.

Kirish. Xalq musiqa ijodiyoti har bir xalqning tarixiy xotirasi, milliy o‘zligi, ma‘naviy qadriyatlari va estetik qarashlarini o‘zida mujassam etgan muhim madaniy hodisalardan biridir. U xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, urf-odatlarini, an‘analari, orzu-intilishlari hamda borliqni badiiy idrok etish usullarining musiqiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Xalq qo‘shiqlari, marosim musiqasi, lapar, yalla, dostonchilik, maqom an‘analari va boshqa musiqiy janrlarda millatning go‘zallik haqidagi tasavvurlari, ezgulik va yovuzlik, tabiat va inson, shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarga doir qarashlari o‘z aksini topadi. Shu jihatdan xalq musiqa ijodiyoti milliy estetik tafakkurning shakllanishi, rivojlanishi va

avloddan avlodga uzatilishida muhim ma'naviy vosita hisoblanadi.

Bugungi globallashuv sharoitida xalq musiqa ijodiyotini o'rganish, uning milliy-estetik mohiyatini ochib berish va yosh avlodga yetkazish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalari va ommaviy madaniyat ta'sirining kuchayishi milliy musiqiy merosni asrash, uning asl xususiyatlarini anglash hamda zamonaviy madaniy jarayonlar bilan uyg'un rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bu jarayonda xalq musiqasini faqat ko'ngilochar san'at turi sifatida emas, balki milliy o'zlikni anglash, estetik didni rivojlantirish, ma'naviy tarbiyani mustahkamlash va tarixiy-madaniy xotirani saqlash vositasi sifatida baholash lozim.

Mazkur maqolaning maqsadi xalq musiqa ijodiyotida milliy estetik tafakkurning namoyon bo'lish xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, uning asosiy badiiy-estetik belgilarini aniqlash hamda xalq musiqasining milliy qadriyatlar va estetik qarashlarni avlodlar o'rtasida uzatishdagi ahamiyatini yoritishdan iborat. Tadqiqot doirasida xalq musiqasining mazmuniy va shakliy xususiyatlari, milliy estetik tafakkurning musiqiy obrazlar orqali ifodalanishi hamda an'anaviy musiqiy merosning zamonaviy madaniy hayotdagi o'rni o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqiladi. Mazkur masalaning o'rganilishi xalq musiqasining nafaqat san'at hodisasi, balki milliy ma'naviyat va estetik tafakkur taraqqiyotining muhim omili ekanini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Milliy estetik tafakkur xalqning go'zallikni anglash, badiiy obrazlarni idrok etish, musiqiy ohanglar orqali his-tuyg'ularni ifodalash hamda atrofda voqelikni estetik baholash bilan bog'liq qarashlari tizimidir. Mazkur tafakkur muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti, yashash muhiti, ijtimoiy munosabatlari, diniy-falsafiy qarashlari va madaniy an'analari ta'sirida shakllanadi. Xalq musiqasidagi ohanglarning o'ziga xosligi, ritmik tuzilish, ijro uslublari, she'riy matnlarning mazmuni va badiiy ifoda vositalari milliy estetik tafakkurning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Musiqa orqali inson nafaqat muayyan hissiy kechinmalarni boshdan kechiradi, balki o'z xalqining tarixiy tajribasi, ma'naviy qadriyatlar va madaniy merosi bilan ham tanishadi.

O'zbek xalq musiqa ijodiyoti milliy estetik tafakkurning yorqin namunalari bilan ajralib turadi. Mehnat qo'shiqlari, mavsumiy marosim kuylari, alla, yor-yor, lapar, yalla va dostonlarda xalqning hayot tarzi, oilaviy munosabatlari, tabiatga bo'lgan munosabati, insoniy fazilatlar haqidagi tasavvurlari o'ziga xos badiiy shaklda ifodalanagan. Ushbu musiqiy merosda samimiylilik, tabiiylilik, ohangdorlik, obrazlilik va hissiy ta'sirchanlik kabi estetik xususiyatlar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, xalq qo'shiqlarining mazmuni va ijro xususiyatlarini o'rganish orqali milliy dunyoqarashning musiqiy tafakkur bilan uzviy aloqasini aniqlash mumkin. Shu bilan birga, hududiy ijrochilik maktablari va mahalliy musiqiy an'analarning xilma-xilligi o'zbek xalqining estetik tafakkuri rang-barangligini ham namoyon etadi. Xalqning ma'naviy va madaniy hayotini o'rganishda uning badiiy ijodiyoti, xususan, xalq musiqa merosi alohida ahamiyatga ega. Chunki xalq musiqasi muayyan jamiyatning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, ma'naviy tajribasi va go'zallik haqidagi tasavvurlarini o'zida mujassamlashtirgan badiiy hodisa hisoblanadi. Unda xalqning kundalik hayoti, orzu-intilishlari, quvonch va izzitoblari, tabiatga munosabati, insoniy fazilatlarini hamda estetik qarashlari o'ziga xos musiqiy shaklda ifodalanadi.

Milliy estetik tafakkur xalqning borliqni go'zallik va nafislik mezonlari asosida idrok etishi, badiiy hodisalarga munosabat bildirishi va ularga estetik baho berishi jarayonida shakllanadi. Shu ma'noda xalq musiqa ijodiyoti milliy estetik tafakkurning tabiiy va tarixiy manbalaridan biridir.

Xalq qo'shiqlari, laparlari, alla, marosim qo'shiqlari, mehnat qo'shiqlari, maqom va boshqa an'anaviy musiqiy janrlarda xalqning estetik ideallari namoyon bo'ladi. Ularning mazmunida inson va tabiat, inson va jamiyat, shaxs va millat o'rtasidagi munosabatlar badiiy-estetik jihatdan ifodalanadi.

Bugungi globallashuv sharoitida xalq musiqa merosini o'rganish va yosh avlodga yetkazish milliy estetik tafakkurning uzviyligini ta'minlashning muhim shartlaridan biridir. Shu sababli xalq musiqa ijodiyotini nafaqat musiqashunoslik, balki estetika, madaniyatshunoslik va pedagogika nuqtayi nazaridan ham tadqiq etish dolzarb ilmiy masalalardan hisoblanadi.

Xalq musiqa ijodiyoti asrlar davomida shakllangan va avloddan avlodga o'tib kelayotgan badiiy-madaniy merosning muhim tarkibiy qismidir. Uning asosiy xususiyati xalq hayoti bilan bevosita bog'liqligidir. Xalq musiqasida insonning borliqqa, tabiatga, mehnatga, oilaga, muhabbatga va jamiyatga munosabati musiqiy obrazlar orqali ifodalanadi.

Milliy estetik tafakkur aynan ana shu badiiy obrazlar orqali namoyon bo'ladi. Xalq o'zining go'zallik haqidagi qarashlarini musiqiy ohang, kuy, ritm, ijro uslubi va poetik matn vositasida ifodalagan. Masalan, xalq qo'shiqlarida insonning go'zalligi ko'pincha uning tashqi ko'rinishi bilan cheklanmay, balki mehribonlik, sadoqat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi ma'naviy fazilatlar bilan bog'lanadi. Bu esa milliy estetik tafakkurda go'zallik va ezgulikning o'zaro uyg'unligini ko'rsatadi.

Shuningdek, xalq musiqa ijodiyotida tabiat obrazlari ham muhim o'rin egallaydi. Bahor, gul, suv, qushlar, tog'lar va boshqa tabiat hodisalari insonning estetik kechinmalari bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Bu holat xalqning tabiatni nafaqat moddiy borliq, balki estetik va ma'naviy qadriyat sifatida idrok etganini ko'rsatadi.

Xalq qo'shiqlari milliy estetik tafakkurning eng yorqin namoyon bo'lish shakllaridan biridir. Ular xalqning hayotiy tajribasi, hissiy kechinmalari va badiiy qarashlarini mujassamlashtiradi. Alla janrida ona va farzand o'rtasidagi mehru-muhabbat, ezgu niyat va kelajakka umid kabi estetik va ma'naviy qadriyatlar ifodalanadi. Mehnat qo'shiqlarida mehnat jarayonining mazmuni bilan bir qatorda, mehnatsevarlik, jamoaviylilik va insonning o'z mehnatidan mamnun bo'lishi kabi qadriyatlar aks etadi.

Marosim qo'shiqlari esa xalqning ijtimoiy va ma'naviy hayotidagi muhim voqealarni badiiy jihatdan ifodalaydi. Ularda avlodlar davomiyligi, oilaviy qadriyatlar, hamjihatlik va ezgu tilaklar kabi mazmunlar mujassam bo'ladi.

Demak, xalq qo'shiqlarini estetik jihatdan tahlil qilish orqali xalqning go'zallik, ezgulik, insoniylik va ma'naviy

komillik haqidagi qarashlarini anglash mumkin.

O'zbek musiqa madaniyatida maqom san'ati milliy estetik tafakkurning yuksak badiiy shakllaridan biri sifatida alohida o'rin tutadi. Maqom an'anasida kuy, ohang, ritm va poetik mazmunning murakkab uyg'unligi mavjud bo'lib, u tinglovchida chuqur estetik kechinmalarni yuzaga keltiradi.

Maqom san'atida insonning ichki ruhiy olami, ma'naviy izlanishlari, muhabbat, hijron, komillikka intilish va go'zallikni anglash kabi falsafiy-estetik mazmunlar ifodalanadi.

Shu jihatdan maqomni faqat musiqiy janr sifatida emas, balki milliy estetik tafakkurning tarixiy shakllaridan biri sifatida ham o'rganish mumkin. Unda xalqning go'zallikni anglash tajribasi, musiqiy didi va badiiy tafakkuri mujassamlangan.

Maqom ijrochiligidan murakkabligi va badiiy imkoniyatlari tinglovchini faol estetik idrokka undaydi. Tinglovchi musiqiy asarning ohang va ritmini qabul qilish bilan birga, uning ichki mazmunini anglashga, musiqiy obrazlar orqali ifodalangan kechinmalarni his qilishga intiladi.

Xalq musiqa ijodiyotini etnografik jihatdan o'rganish uning milliy-estetik mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi. Chunki musiqiy janrlarning shakllanishi ko'pincha xalqning urf-odatlarini, marosimlari, turmush tarzi va ijtimoiy hayoti bilan bog'liq.

Turli hududlarda shakllangan musiqiy an'analar o'ziga xos ijro uslubi, ohang xususiyatlari va poetik mazmuni bilan ajralib turadi. Ushbu hududiy o'ziga xosliklar milliy madaniyatning rang-barangligini namoyon etadi.

Etnografik yondashuv xalq musiqa namunalarini faqat musiqiy asar sifatida emas, balki muayyan xalqning tarixiy-madaniy hayotini aks ettiruvchi manba sifatida o'rganish imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, xalq musiqa ijodiyoti va etnografiyaning o'zaro aloqasi milliy estetik tafakkurning shakllanish mexanizmlarini anglashda muhim metodologik ahamiyatga ega.

Xalq musiqa ijodiyotining estetik ahamiyati uning yosh avlod tarbiyasidagi imkoniyatlari bilan ham belgilanadi. Yoshlar xalq musiqasi bilan tanishish orqali o'z milliy madaniyatining estetik xususiyatlarini anglay boshlaydilar.

Musiqiy asarlarni tinglash, kuylash va tahlil qilish jarayonida o'quvchilarda estetik idrok, estetik his-tuyg'u, estetik did va estetik baholash qobiliyatlari rivojlanadi. Shu bilan birga, ularda milliy merosga hurmat, madaniy o'zlikni anglash va badiiy qadriyatlarga ehtiyohtkorona munosabat shakllanadi.

Musiqa pedagogikasida xalq musiqa namunalaridan foydalanish o'quvchilarni milliy madaniyat bilan bog'lashning samarali vositalaridan biridir. Ayniqsa, qo'shiqning kelib chiqish tarixi, ijro muhiti, poetik mazmuni va estetik xususiyatlarini tushuntirish uning tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Milliy estetik tafakkur faqat muayyan xalq doirasida chegaralanib qolmaydi. Xalq musiqa ijodiyotida milliy xususiyatlar bilan birga, insoniyat uchun umumiy bo'lgan qadriyatlar ham ifodalanadi. Mehr-muhabbat, tinchlik, do'stlik, ezgulik, adolat, inson qadr-qimmatini va go'zallikka intilish kabi tushunchalar turli xalqlarning musiqa madaniyatida turlicha badiiy shakllarda namoyon bo'ladi. Shu sababli milliy musiqani o'rganish o'quvchida nafaqat milliy o'zlikni anglash, balki boshqa madaniyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish imkonini ham yaratadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning bunday uyg'unligi musiqa san'atining insoniyat madaniyatidagi universalligini ko'rsatadi.

Xulosa. Xalq musiqa ijodiyoti milliy estetik tafakkurning tarixiy, madaniy va badiiy ifoda shakllaridan biridir. Xalq qo'shiqlari, laparlar, alla, marosim qo'shiqlari, maqom va an'anaviy ijrochilik namunalarida xalqning go'zallik haqidagi tasavvurlari, estetik ideallari, ma'naviy qadriyatlari va badiiy tafakkuri mujassamlangan.

Xalq musiqa merosi orqali estetik qadriyatlarning avlodlardan avlodga uzatilishi milliy madaniyatning uzviyligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, uning ta'lim-tarbiya jarayoniga kiritilishi yoshlarning estetik ongini, didini, badiiy tafakkurini va milliy o'zligini anglashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xalq musiqa ijodiyotini estetika, etnografiya, madaniyatshunoslik va pedagogika fanlari bilan uzviy aloqada o'rganish milliy estetik tafakkurning mazmun-mohiyatini yanada chuqurroq ochib berish imkonini yaratadi.

Demak, xalq musiqa ijodiyoti nafaqat tarixiy-madaniy meros, balki bugungi avlodning estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi, milliy qadriyatlarni anglashga xizmat qiluvchi va ma'naviy-estetik kamolotni ta'minlovchi muhim vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Sher A. Estetika (Nafosat falsafasi): darslik. - Toshkent: O'zbekiston, 2015.
- [2] Гегель Г.В.Ф. Эстетика. - Москва: Искусство, 1968.
- [3] Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. - Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
- [4] Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
- [5] Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. - Toshkent: O'zbekiston, 1963.
- [6] Yunusov R. O'zbek xalq musiqa ijodi. - Toshkent: Fan, 1990.
- [7] Karomatov F. O'zbek xalq musiqasi merosi. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
- [8] Qodirov R.G'. Musika psixologiyasi. - Toshkent: Musika, 2005.
- [9] Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. - Toshkent: Fan, 2006.
- [10] Абдуллаев Э. Эстетическая культура и искусство. - Ташкент: Фан, 1991.